

УДК 159.9:316.6

Курапов А. О.,

аспірант кафедри загальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: ankurapov@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ НАЦІОНАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ УКРАЇНЦІВ ТА РОСІЯН У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВОЄННИМИ ДІЯМИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

У статті розкрито особливості зміни національних стереотипів українців та росіян у зв'язку із воєнними діями на сході України. Висновки були зроблені на підставі результатів емпіричного дослідження, яке проводилося у двох зрізах: до початку конфлікту та після. Таким чином, зазначене дослідження розкриває зміни, які відбулися у формуванні стереотипів та є актуальним на сьогоднішній день.

Ключові слова: національні стереотипи, автостереотипи, гетеростереотипи, бойові дії на Сході України, етнічна ідентичність.

The article focuses on the description of the features that describe change in national stereotypes of Ukrainians and Russians in the relation to the military conflict in eastern Ukraine. Conclusions were made basing on empirical research conducted in two sections: before and after the conflict. Thus, these studies reveal the changes that have occurred in the formation of stereotypes and which are relevant today.

Key words: national stereotypes, autostereotypes, heterostereotypes, conflict in eastern Ukraine, ethnic identity.

Постановка проблеми. У наш час проблематика міжнаціональної взаємодії має особливу актуальність, першою чергою це пов'язано з тією напруженою ситуацією, яка склалася між Україною та Росією за останній рік. Дослідження специфіки взаємодії українців та росіян бере свій початок з тих складних соціальних процесів, які відбувалися в пострадянському просторі за останні десятиліття, і які стали предметом вивчення багатьох вітчизняних психологів. У першу чергу це пов'язано з процесами диференціації народів, які колись належали до

єдиної радянської спільноти. Все це викликає безліч проблем, в основі яких - механізми ідентифікації, стереотипізації та інші, що мають, перш за все, етнічну та національну специфіку. Саме цей процес диференціації народів, який веде за собою зміну цінностей та етнічної ідентичності, і зумовлює всі ті міжнаціональні процеси, які впливають на специфіку сприйняття однієї нації іншою, а отже і специфіку взаємодії. В таких умовах як ніколи актуальним стає вивчення соціально-психологічних механізмів взаємодії представників різних етносів. На тлі таких швидких змін прискорюється трансформація національних стереотипів не тільки на рівні міжособистісних, але і на рівні між-етнічних відносин. У зв'язку з цим, деформація національних стереотипів може здійснювати суттєвий вплив на спосіб взаємодії різних народів між собою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед багатьох психологів розповсюдженими є уявлення У. Лаппмана, Дж. Фішмана, Д. Каца і К. Брейлі, що характеризують стереотипи як утворення негативного, «помилкового» характеру, що з'являються на основі неточностей, «алогічних розумових процесів». Сучасні зарубіжні дослідники соціальних стереотипів розглядають їх як соціальне явище і як психологічний процес стереотипізації, що виступають у вигляді раціональної форми пізнання і окремого випадку ширшого процесу категоризації. Дослідженню стереотипів у контексті національної ідентичності і самосвідомості присвячені праці таких вчених, як А. Бандура, Е. Фромм, К. Лоренц, Дж. Доллард, Г. Олпорт, Г. Теджфел, Д. Кемпбелл.

Зокрема, Е. Аронсон і Т. Уелас вивчали перцептивні механізми сприйняття представників різних культур і етносів. У вітчизняній психології аналіз механізмів утворення та функціонування національних стереотипів і перцептивних феноменів національної самосвідомості, стереотипізації міжгрупової взаємодії представлено в працях Г. Андрєєвої, А. Журавльова, С. Беляєва, І. Кона, Н. Лебедєвої, А. Налчаджяна, Б. Поршнева, Т. Стефаненко, П. Шихірева, Е. Резнікова, Г. Солдатової, І. Сушкова.

Поняття «стереотип» традиційно означає «узагальнену, спрощену і ригідну систему уявлень про групу людей, в яких кожна людина розглядається як носій тих самих наборів провідних характеристик, що приписуються будь-якому члену даної групи безвідносно до його реальних якостей» [10]. Стереотипи - це певні уявлення або образи, які передають, відображають той чи інший об'єкт (явище, факт, тип людей) в стислій, виразній формі і мають широке поширення в суспільстві в цілому або в даному соціальному середовищі. Стереотипи, засвоєні із зовнішнього середовища і закріплені традиціями, часто ста-

ють обґрунтуванням для дій членів групи. Таким чином, можна підсумувати найважливіші характеристики стереотипу: сутність стереотипу виявляється в тому, що вони вкорінюються в історично-культурній основі спільноти, містяться в ній найчастіше приховано, потенційно. Їх щоразу активізує суспільно-політична практика. Стереотипи відображають дійсність, сприйняту чуттєво, для них характерна емоційно-оцінна забарвленість; генезис стереотипу виражається у багатозоровому зв'язку його символів з певною категорією явищ, традицій; спосіб існування (у свідомості індивіда, масовій свідомості) полягає у тому, що стереотип є різновидом оцінного судження, переконання, уявлення. Як судження, стереотип підлягає логічній класифікації, як переконання, він вивчається, радше, з використанням психологічних підходів.

Крім того, в процесі міжособистісної взаємодії стереотипи виконують наступні функції:

- пояснення і виправдання існуючих соціальних відносин;
- захисту групових цінностей;
- когнітивної міжгрупової диференціації;
- трансляції культурно-історичного досвіду;
- збереження і передачі культурно-історичного досвіду;
- економії мислення.

Реалізація стереотипів відбувається в процесі стереотипізації – сприйнятті і класифікації соціальних явищ на основі вироблених стереотипів. Процес породження стереотипів є окремим випадком процесу категоризації. Таким чином, стереотипізація – одна із форм підведення явищ під категорії. Але при цьому вона відрізняється від інших форм: при стереотипізації негативні чи позитивні характеристики явищ підкреслюються, упереджені уявлення емоційно забарвлюються. Це і класифікація форм поведінки, і інтерпретація (іноді без будь-яких підстав) їх причин шляхом віднесення до вже відомих або тих, що здаються відомими явищ, що відповідають соціальним стереотипам. За В. Крисько, стереотипізація як процес, незважаючи на специфіку сприйнятого об'єкту або об'єктів може в результаті приводити до різних наслідків. Зокрема, велику роль у цьому процесі відіграють оцінка та емоційний стан. Мається на увазі, що стереотип: максимально спрощене сприйняття, яке додатково підсилюється або послаблюється так званою емоційною оцінкою. Не слід давати стереотипу лише негативну оцінку, оскільки значення стереотипізації у сприйнятті і пізнанні людьми один одного є дуже важливим, а сам стереотип не варто розглядати винятково як бар'єр у спілкуванні [7].

Згідно О. Бурукіної, суб'єкт найчастіше не усвідомлює чи не бажає усвідомлювати, що він упереджений, і розглядає своє ставлення до об'єкта упередження як наслідок об'єктивної та самостійної оцінки будь-яких фактів (включаються атрибутивні механізми). Формування упередження найчастіше буває пов'язане з потребою визначити своє ставлення до інших людей і в результаті утвердитися з приводу своєї переваги [3]. Проте І. Бакланов зазначає, що у межах психології великих соціальних груп найчастіше дослідники приділяють увагу аналізу поняття «менталітет». Менталітет характеризує специфіку буденної свідомості, причому, як правило, мова йде про такі групи, як етнос, нація, соціальний прошарок [1]. Будучи природними складовими, елементи «етнічної свідомості та самосвідомості, етнічні і національні стереотипи як свого роду колективне уявлення», допомагають людям усвідомити свою етнічну, національну приналежність, свою відмінність від інших етнічних і національних спільнот. Дослідження національних і етнічних стереотипів, що є результатом історичного та соціокультурного розвитку спільноти, припускає трактування процесу стереотипізації як встановлення причинно-наслідкових зв'язків між сприйнятими об'єктами і їх характеристиками. Отже, аналіз стереотипів як причин поведінки, приписуваних представникам різних етнічних і національних груп, по-перше, визначає необхідність виходу дослідників за межі феноменологічного поля окремого індивіда, і, по-друге, передбачає не ототожнення процесу стереотипізації з каузальною атрибуцією, а розгляд останньої в якості одного з механізмів формування когнітивного змісту стереотипів [5]. Національні стереотипи, що функціонують в масовій та індивідуальній повсякденній свідомості, мають різний механізм виникнення, закріплення і прояву. За механізмом походження національні стереотипи поділяють на стійкі і рухливі. Перші формувалися історично і перейшли в ранг міфологізованих, що не піддаються змінам, незважаючи на вплив інформаційної культури. Другі формуються стихійно, в процесі міжкультурної комунікації, міжнаціональних зіткнень, за допомогою засобів масової комунікації, є рухомими і мінливими.

На відміну від індивідуально-психологічного, соціально-психологічний стереотип передає не загальнолюдський зміст психіки, а лише той її сенс, який істотний для даної соціальної групи, і який представляє узагальнення спільного соціального досвіду членів цієї групи, що стосується соціально значущих об'єктів, які торкаються їхніх інтересів. За В. Крисько, у стереотипі важливий, перш за все, його соціальний аспект, оцінний елемент. Людина, що використовує певний стереотип, тим самим сприймає свою поведінку відповідно до цієї оцінки [8]. Со-

ціально-психологічний стереотип завжди жорстко соціально детермінований і його оцінка завжди однозначна. Соціально-психологічний стереотип виражає вкорінене в соціальній психології тієї чи іншої соціальної групи стійке ставлення до однорідних чи подібних явищ. У результаті національний стереотип дозволяє суб'єкту досить швидко і просто співвіднести свою оцінку подій, що відбуваються з ціннісною шкалою групи, до якої суб'єкт включений. Бажаючи відповідати очікуванням своєї групи (щоб не потрапити до категорії вигнанців), суб'єкт мимоволі визначає власні національні орієнтації в межах, визначених цією шкалою. Силу впливу національних стереотипів можна пояснити їх глибокою спорідненістю з традиціями так званої міфологічної свідомості [6]. Безліч актуальних в наші дні національних стереотипів мають своє коріння в давніх традиціях, в народному епосі, дбайливо передаються з покоління в покоління. Вихідні політичні, територіальні, економічні, історичні умови продукували значні відмінності в психології колись єдиних за етнічними ознаками спільнот і тепер ще близьких за походженням, мовою і ступенем суспільного розвитку націй, як, наприклад, американці, австралійці, новозеландці та канадці [10]. У результаті виникли культури, що помітно відрізняються одна від одної за своїми традиціями: по-різному складаються взаємини в родині, між статями, між представниками різних вікових груп, неоднаково сприймаються одні і ті самі релігійні догми.

Збройний конфлікт на сході України – бойові дії на території Донецької та Луганської областей України, що почалися у квітні 2014 року. Бойові дії ведуться між збройними силами України і прихильниками самопроголошених так званих Донецької і Луганської Народних Республік. Рада Європи, НАТО, Європейський союз, Україна, США і ряд інших держав звинувачують Російську Федерацію у втручанні в конфлікт - зокрема, через використання регулярних військ у бойових діях на боці повстанців, поставки зброї та фінансову підтримку. Російське керівництво відкидає заяви про своє військове втручання, заявляючи, що Росія не є стороною протистояння. Український правознавець В. А. Василенко відзначає, що згідно зі ст. 2 Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» (14 грудня 1974 року), «Застосування збройної сили державою першою на порушення Статуту ООН є *prima facie* свідченням акту агресії...» Згідно зі ст. 3 Резолюції для кваліфікації як акту агресії збройного нападу, який першою вчинила одна держава проти другої, юридично не має значення, була війна формально оголошена чи ні. Отож початком російської агресії слід вважати 27 лютого 2014 року, коли підрозділи спецназу Головного розвідувального управлін-

ня Генштабу та 45-го окремого повітряно-десантного полку Збройних сил РФ захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів АРК, а військові частини кримського угруповання Збройних сил України стали об'єктом провокаційних нападів із дислокованих на півострові російських військових баз [4].

Мета статті. Головною метою цієї статті є розкриття особливостей зміни психологічних автостереотипів та гетеростереотипів росіян та українців у зв'язку із актуальним військовим конфліктом.

Виклад основного матеріалу. Вивчення динаміки національних стереотипів представників російської та української національностей, виявлення особливостей їх прояву в соціально-перцептивній сфері міжнаціональної взаємодії проводилося у рамках програми крос-культурного дослідження, виконаного на стику загальної, соціальної, етнічної психології, соціології та етнографії, свідчить про актуальність і наукову новизну даного підходу. Основними методами дослідження були: методи теоретичного пізнання, методи збору емпіричних даних, а також методи математичної статистики для обробки статистичних показників на основі комп'ютерної програми SPSS-22. Всі методи були адаптовані відповідно до завдань дослідження. У ході збору емпіричних даних використовувалися такі методика: психосемантична методика, розроблена на основі праць В. Ф. Петренка та О. В. Мітіної; шкала саціальної дистанції Е. Богардуса, методика визначення типів етнічної ідентичності (Г. У. Солдатова, С. В. Рижова).

Доцільним є наведення робочих визначень із методика вивчення типів етнічної ідентичності Г. У. Солдатової, С. В. Рижової. Опитувальник містить шість шкал, які відповідають наступним типам етнічної ідентичності:

1. Етнінігілізм – одна із форм гіпоідентичності, що представляє собою відхід від власної етнічної групи і пошуки стійких соціально-психологічних ніш не за етнічним критерієм.

2. Етнічна індиферентність – розмита етнічна ідентичність, виражена в невизначеності етнічної приналежності.

3. Норма (позитивна етнічна ідентичність) – поєднання позитивного ставлення до власного народу з позитивним ставленням до інших народів. У поліетнічному суспільстві позитивна етнічна ідентичність має характер норми і властива переважній більшості. Вона задає такий оптимальний баланс толерантності щодо власної та інших етнічних груп, який дозволяє розглядати її, з одного боку, як умову самостійності і стабільного існування етнічної групи, з іншого - як умову мирної міжкультурної взаємодії в поліетнічному світі. Посилення деструктивності в міжетнічних відносинах обумовлено трансформація-

ми етнічної самосвідомості за типом гіперідентичності, яка відповідає в опитувальнику трьома шкалами:

4. Етноогоїзм – цей тип ідентичності може виражатися в нешкідливій формі на вербальному рівні як результат сприйняття через призму конструкту «мій народ», але може припускати, наприклад, напруженість і роздратування у спілкуванні з представниками інших етнічних груп або визнання за своїм народом права вирішувати проблеми за «чужий» рахунок.

5. Етноізоляціонізм – переконаність у перевазі свого народу, визнання необхідності «очищення» національної культури, негативне ставлення до міжетнічних шлюбних союзів, ксенофобія.

6. Етнофанатизм – готовність йти на будь-які дії в ім'я так чи інакше зрозумілих етнічних інтересів, аж до етнічних «чисток», відмови іншим народам у праві користування ресурсами і соціальними привілеями, визнання пріоритету етнічних прав народу над правами людини, виправдання будь-яких способів та жертв у боротьбі за благополуччя власного народу.

Результати дослідження. Власне емпіричне дослідження проводилося у два етапи. Перший етап дослідження був проведений восени 2013 року, другий етап восени 2015 року на базі навчальних (середніх та вищих навчальних закладів) України. При цьому, розподіл вибірки здійснювався за територіальною ознакою. Територіальна ознака враховувалась у зв'язку з тим, що різні області України (східні, західні та центральні) мають специфічні особливості міжнаціональної взаємодії з росіянами, що обумовлено як історичними особливостями, так і відмінностями актуального політичного впливу на рівні великих територій, що відбивається в регіональній груповій ментальності. Найбільш наочно ці відмінності можна простежити у сфері політичних і електоральних переваг, що мають фіксований географічний критерій. Необхідність врахування географічного критерію обумовлена також тим, що близькість проживання росіян і українців на різних територіях України різна. Отже, відрізняється якість і ступінь взаємодії цих національних груп, що впливає на сприйняття одне одного.

У зв'язку з такими особливостями розподілу населення, вибірка складалася з представників трьох територій України (по 40 українців з кожної території). А саме:

– Центральної (м. Київ, м. Ірпінь, м. Буча, м. Обухів), що включала респондентів із Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету біоресурсів і природокористування України, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

– Східної (2013 рік – м. Донецьк, м. Макіївка; 2015 рік – м. Харків, м. Маріуполь), опитування проводився на базі Донецького національного університету (ДонНУ), Маріупольського державного університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (ХНПУ).

– Західній (м. Львів), опитування проводилося за участі студентів Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Львівська політехніка».

Таким чином, при аналізі даних було враховано особливості міжнаціональної взаємодії у соціально-перцептивній сфері, актуалізованих у національних стереотипах представників українців різних регіонів України. Крім того, ставилося окреме завдання аналізу психологічних особливостей національних стереотипів представників українських національних спільнот з різних регіонів України.

Аналіз результатів емпіричного дослідження проводився по кожній територіальній групі і тому доцільно було б розглянути особливості національних стереотипів на різних територіях України. Це дало змогу простежити тенденції, які є характерними для різних територій, оскільки особливості міжкультурної взаємодії на різних територіях є різними, а це, в свою чергу, впливає на національні стереотипи людей з відповідних територій.

Обговорення результатів. У ході дослідження було виявлено, що росіяни вважають українців «скоріше ледачими, ніж працьовитими», «скоріше грубими, ніж ввічливими», «скоріше неакуратними, ніж акуратними», «скоріше агресивними, ніж миролюбними», «скоріше безцеремонними, ніж делікатними», «скоріше прискіпливими, ніж вибачаючими», «скоріше сором'язливими, ніж самовпевненими». В українців ці самі характеристики відображені зовсім в іншому полюсі. Українці, які проживають у Центральній Україні, сприймають росіян як «скоріше негостинні, ніж гостинні», «скоріше незалежні, ніж залежні», «скоріше нехазяйновиті, ніж хазяйновиті», «скоріше неврівноважені, ніж врівноважені», «скоріше розкуті, ніж скуті», «скоріше недовірливі ніж довірливі», «скоріше самовпевнені, ніж сором'язливі», «скоріше пасивні, ніж активні». У росіян же спостерігаються протилежні автостереотипи за цими характеристиками.

На відміну від мешканців Центральної України, мешканці Сходу оцінюють росіян як: «скоріше гостинні, ніж негостинні»; «жалісливі»; «скоріше хазяйновиті, ніж нехазяйновиті»; «скоріше врівноважені, ніж неврівноважені»; «вибачаючі»; «скоріше довірливі ніж недовірливі»; «скоріше тактовними ніж безтактними»; «скоріше

серйозні, ніж несерйозні»; «скоріше щедрі, ніж скупі»; «скоріше неакуратні ніж акуратні»; «скоріше незалежні, ніж залежні»; «веселі»; «скоріше миролюбні, ніж агресивні», «скоріше розкуті, ніж скуті»; «самовпевнені».

Також українці, які проживають на Заході, характеризують «типових росіян» як «скоріше грубі»; «скоріше брехливі»; «ледачі»; «скоріше чуйні»; «скоріше гостинні»; «скоріше ворожі»; «скоріше щедрі»; «неакуратні»; «скоріше незалежні»; «скоріше жалісливі»; «скоріше нехазяйновиті»; «скоріше агресивні»; «скоріше розумні»; «скоріше неврівноважені»; «скоріше неприємні»; «скоріше розкуті»; «безцеремонні»; «скоріше вибачаючі»; «скоріше недовірливі»; «скоріше лицемірні»; «безтактні»; «самовпевнені»; «скоріше активні».

Кількість збігів та розбіжностей національних стереотипів між українцями та росіянами також залежить від території проживання. Так, найбільша кількість збігів стереотипів спостерігається між росіянами та жителями Східної України. Найменша – між росіянами та жителями Західної України.

Результати дослідження національних стереотипів підкріплюються результатами, одержаними за шкалою Е. Богардуса для визначення соціальної дистанції. Так, оцінка соціальної дистанції між росіянами та українцями з боку росіян показала, що росіяни досить добре ставляться до українців. Середнє значення за шкалою складає 2,1 бали. Коефіцієнт соціально-психологічного прийняття складає 0,7 балів, що є досить хорошим показником. Визначення соціальної дистанції між росіянами та українцями з боку українців, які проживають у Центральній Україні, показує, що середнє значення за шкалою склало 1,925 бали, а коефіцієнт соціально-психологічного прийняття склав 0,64 бали. Це є дещо меншим, але все-таки досить хорошим показником. Результати дослідження по Східній Україні показали ще вищі показники, ніж у попередній групі. Середнє значення за шкалою Е. Богардуса у цій групі склало 2,45 бали, а коефіцієнт соціально-психологічного прийняття склав 0,78 бали. Показники соціальної дистанції між українцями із Західної України та росіянами свідчать про те, що соціальна дистанція хоча і не є досить великою, знаходиться у позитивному значенні, але ці показники є нижчими, ніж на інших територіях. Середнє значення складає 1,05 балів ($42/40 = 1,05$). Коефіцієнт соціально-психологічного прийняття складає 0,35 балів.

Ці результати можна співвіднести із показниками збігів та розбіжностей у національних стереотипах, а отже можна зробити висновок, що чим менша соціальна дистанція, тим більша кількість збігів національних стереотипів.

За методикою визначення типу етнічної ідентичності можна зазначити, що всім групам найбільш властива нормальна етнічна ідентичність. У росіян далі йдуть такі типи етнічної ідентичності як етногеїзм та етноізоляціонізм, що може проявлятися у тенденції до відокремлення від інших народів, підтриманні лише формальних стосунків з ними, а також сприймані свого народу як домінуючого по відношенню до інших. В мешканців Центральної України більш виражені такі показники, як етнігілізм та етнічна індиферентність. Отже, можна говорити про середньо виражену, але все-таки наявну тенденцію до відмежування від власної нації. У мешканців Сходу етнігілізм має нижчі показники, а от етнічна індиферентність дещо зросла. Дані показники мають середнє значення, але все-таки можна говорити про тенденцію мешканців Сходу до розмивання етнічної ідентичності та невизначеності етнічної приналежності. У вибірці з Західної України такі типи етнічної ідентичності як етнігілізм та етнічна індиферентність мають значно нижчі показники, ніж в інших групах; нормальна етнічна ідентичність має приблизно такі самі показники, а от етнофанатизм та етноізоляціонізм зріс порівняно з мешканцями зі Сходу та Центру. Ці показники також мають хоч і не дуже високі значення, але все ж дозволяють говорити про наявність націоналістичних тенденцій, про готовність до рішучих дій заради відстоювання інтересів, прав і благополуччя власної нації. Відсоток збігів національних стереотипів між росіянами та українцями із Центральної України склав 62%; між росіянами та українцями зі Східної України – 77%; між росіянами та українцями із Заходу – 34%. По відношенню до українців область збігів національних стереотипів між росіянами та українцями із центральної України скла 66%; між росіянами та українцями зі Сходу – 71%; між росіянами та українцями із Західної України – 43%.

Висновки. Таким чином, вивчення актуальної соціальної ситуації міжнаціональної взаємодії у сфері комунікації росіян і українців показує, що в цілому міжнаціональна комунікація протікає без особливих проблем; відсутній явний антагонізм між двома культурами, хоча і залежно від регіону України варіюють і особливості міжнаціональної комунікацій, що позначається на національних стереотипах. Дослідження особливостей авто- і гетеростереотипов представників різних територіальних груп українців щодо представників російської національності показує, що автостереотипи росіян мають дещо менше негативних характеристик, ніж гетеростереотипи українців. Результати дослідження дозволили виявити певні спільності та відмінності в отриманих результатах по регіонах України.

Перспективи подальших досліджень. Враховуючи те, що конфлікт наразі продовжується і його остаточне вирішення залишається невідомим, то існує багато недосліджених аспектів, які стосуються міжкультурної взаємодії. Зокрема, зазначене дослідження можна продовжити, додаючи поняття етнічної ідентичності вимушено переміщених громадян. Результати дослідження вказали на те, що радикальної різниці у зміні особливостей національних стереотипів виявлено не було, а тому можна продовжувати саме лонгітудне дослідження, поки триває збройний конфлікт, а також після його вирішення.

Список використаних джерел

1. Бакланов И. С. Человек этнический: проблема этнической идентичности / И. С. Бакланов, Т. В. Душина, О. А. Микеева // Вопросы социальной теории. – 2010. – Т. 4. – С. 396–408.
2. Борисенко И. В. Национальный образ России: философско-культурологический анализ : дис. на соис. звания канд. наук / И. В. Борисенко. – Ростов на Дону. – 2008. – 136 с.
3. Бурукина О. А. Национальные стереотипы как культурные универсалии / О. А. Бурукина // Вестник Тамбовского университета. Серия : Гуманитарные науки. – 2010. – № 12. – С. 204–209.
4. Галушко К. О. Поле Битви — Україна від «Володарів степу» до «Кіборгів». Военна історія України від давнини до сьогодення / К. О. Галушко. – Х. : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». – 2016. – 352 с.
5. Ильюшкин В. В. Исследование социальных стереотипов в рамках теории каузальной атрибуции / В. В. Ильюшкин // Problems of modern science and education. – 2015. – С. 218–224.
6. Ильюшкин В. В. Роль и значение национальных стереотипов как разновидности стереотипов социальных / В. В. Ильюшкин // Вестник науки и образования. – 2015. – № 4 (6). – С. 193–197.
7. Крысько В. Г. Этническая психология / В. Г. Крысько. – М. : Академия. – 2008. – 295 с.
8. Armenta B. E. Stereotype boost and stereotype threat effects: the moderating role of ethnic identification / B. E. Armenta // Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology. – 2010. – Т. 16, № 1. – P. 94.
9. Inzlicht M. Stereotype threat: Theory, process, and application / M. Inzlicht, T. Schmader. – Oxford University Press. – 2012. – 387 p.
10. Kanahara S. A review of the definitions of stereotype and a proposal for a progression model / S. A. Kanahara // Individual Differences Research. – 2006. – Т. 4, № 5. – P. 306–321.
11. Realo A. Mechanisms of the national character stereotype : How people in six neighbouring countries of Russia describe themselves and the typical Russian / A. Realo // European Journal of Personality. – 2009. – Т. 23, № 3. – P. 229–249.

References transliterated

1. Baklanov I. S. Chelovek jetnicheskij: problema jetnicheskoj identichnosti / I. S. Baklanov, T. V. Dushina, O. A. Mikeeva // *Voprosy social'noj teorii*. – 2010. – T. 4. – S. 396–408.
2. Borisenko I. V. Nacional'nyj obraz Rossii: filosofsko-kul'turologicheskij analiz : dis. na sois. zvanija kand. nauk / I. V. Borisenko. – Rostov na Donu. – 2008. – 136 s.
3. Burukina O. A. Nacional'nye stereotipy kak kul'turnye universalii / O. A. Burukina // *Vestnik Tambovskogo universiteta. Serija : Gumanitarnye nauki*. – 2010. – № 12. – S. 204–209.
4. Galushko K. O. Pole Bytvy – Ukrai'na vid «Volodariv stepu» do «Kiborgiv». Vojenna istorija Ukrai'ny vid davnyiny do s'ogodennja / K. O. Galushko. – H. : Knyzhkovyj klub «Klub simejnogo dozvillja». – 2016. – 352 s.
5. Il'jushkin V. V. Issledovanie social'nyh stereotipov v ramkah teorii kauzal'noj atribucii / V. V. Il'jushkin // *Problems of modern science and education*. – 2015. – S. 218–224.
6. Il'jushkin V. V. Rol' i znachenie nacional'nyh stereotipov kak raznovidnosti stereotipov social'nyh / V. V. Il'jushkin // *Vestnik nauki i obrazovanija*. – 2015. – № 4 (6). – S. 193–197.
7. Krys'ko V. G. Jetnicheskaja psihologija / V. G. Krys'ko. – M. : Akademija. – 2008. – 295 s.
8. Armenta B. E. Stereotype boost and stereotype threat effects: the moderating role of ethnic identification / B. E. Armenta // *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. – 2010. – T. 16, № 1. – P. 94.
9. Inzlicht M. Stereotype threat: Theory, process, and application / M. Inzlicht, T. Schmader. – Oxford University Press. – 2012. – 387 p.
10. Kanahara S. A review of the definitions of stereotype and a proposal for a progression model / S. A. Kanahara // *Individual Differences Research*. – 2006. – T. 4, № 5. – P. 306–321.
11. Realo A. Mechanisms of the national character stereotype : How people in six neighbouring countries of Russia describe themselves and the typical Russian / A. Realo // *European Journal of Personality*. – 2009. – T. 23, № 3. – P. 229–249.

Abstract

Kurapov A. O.,

PhD Student, psychology department

THE SPECIFICS OF THE NATIONAL STEREOTYPES' CHANGE IN UKRAINIANS AND RUSSIANS DUE TO THE MILITARY ACTIONS IN THE EAST OF UKRAINE

The article focuses on the description of the features that describe change in national stereotypes of Ukrainians and Russians in the relation to the military conflict in eastern Ukraine. The process of stereotyping is

common for every nation, every ethnic group and almost every society. Therefore, each of the abovementioned nations (Ukrainians and Russians) had a specifically formed stereotypes that described the relations of one nation to another. Nevertheless, recent events that started in 2014 should have impacted the stereotypes that were formed after the countries became independent.

Therefore, current article describes a research that was conducted in two phases and allowed to make a comparison between the results obtained before (2013) and after (2015) the emergence of the conflict in the East of Ukraine. Conclusions were made basing on empirical research that included the respondents from different parts of Ukraine. Thus, these studies reveal the changes that have occurred in the formation of stereotypes and which are relevant today. It also should be noted that the obtained results showed that the stereotypes did not significantly changed and the relations that were formed between the nations historically are still rather pleasant regardless of the conflict that is currently going in the East of Ukraine. However, some changes are present, for example, Ukrainians tend to perceive Russians as more aggressive as they used to perceive them in 2013. The article also describes some details in the indicated comparison.
